

zdi, da kaj tacega žagarji trpijo, ako premislijo nevarnost ognja. Kolikokrat so že žage in malni pogoreli zavoljo pečnic in trskove svečave!

Koliko bi si lahko prihranili na mužlorjih, ko bi peči imeli! Znano mi je, da v 24 urah zgorí v pečnici od 32 do 40 mužlorjev. Ako bi se teh 40 mužlorjev po 3 solde prodalo, bi se za-nje skupilo 1 gold. 20 kr.; al bi se za te denarje ne kupilo olja ali petroleja za sobe in na žagi? H koncu še rečem, da močno že čas sili in trka na naša vrata, da bi se gozdne zadeve že skorej uravnale. Ako les iz daljnih krajev ima veliko vrednost in gozde bolj obrajtajo kakor nekdanj, koliko bi jih mi morali ceniti, ker je naš gozd bliže morja in mesta Trsta in Reke za kupčijo več vreden. Naj bi se saj tisti veljavni gospodje gozda usmilili, katerim je narod pri srcu, da nam pomagajo o tem s krepko besedo v deželnem zboru. Dobroto bi nam in sami sebi storili; saj skušnja uči, ako se gozd zatira, se tudi kmet zatara, če pa se kmet zatara, zatrt bode tudi gospod. Jakob Janežič.

Ozir v starodavne čase.

Stare stavbe na kolih.

Spisal P. Hicinger.

Toliko besedi je današnji dan po mnogih časnikih zastran pohištév, ki jih je starodavno človeštvo imelo na vodi, to je, zastran starih stavb na kolih (Pfahlbauten), da je potreba, da tudi „Novice“ svojim bravcem povedó kaj o njih. Zanimiva je ta reč. Sledéča razlaga se ozira večidel na to, kar je znani dunajski zemljioslovec dr. Hochstetter pisal o stavbah na kolih.

Starinske stavbe, katerih ostanki so se doslej nahajali v Egiptu, v Babilonii in Asirii, v daljni Indii, pa tudi v pozno iznajdeni Ameriki, so večidel iz kamenja, le na Babilonskem deloma iz opek. Na evropejski zemlji so starji od grških in rimskih zidarjev le nekateri ostali zidovi iz velicnih skal, nekateri po človeških rokah izdelane votline v južnih, in nekatere vrste velikanskih kamnov v severnih stranéh. Poslednje dni pa so se po srednji Evropi našli ostanki drugačnih starih stavb, ki so bile sicer iz bolj slabe tvarine, in vdellane na manj trdno podlogo; bile so namreč na vodi sred jezer postavljene na kolih, in napravljene iz tramov, prekel in protja; pa so se vendar njihovi nasledki tako dolgo ohranili, ker jih je jezerska voda pokrivala, ali pa močvirski mah preraščal.

Kolikor se iz najdenih starin kaže, stanovavci taci pohištév niso še znali železa rabiti za orodje, ampak le bron, in bolj še trd kamen; tudi so krog sebe imeli nekatere drugačne živali, ki so zdaj čisto pošle, ali se saj ne nahajajo več v srednjih evropejskih deželah. Iz nekaterih znamenj se zraven še daje slediti, da ljudstvo, ki je rabilo taka pohištva, je saj deloma drugačno bilo memo poznejih Celtov, Germanov ali Slovanov, ki so v znanih zgodovinskih časih naseljeni bili po evropejski sredini.

S takimi najdbami se je odgrnil del nekdanje evropejske zgodovine, o kakoršnem doslej niso pripovedovala ne pisana naznanila, ne ustna sporočila. Vendar vsa ta starodavna reč ni še dognana do konca, in učeni gredó še na dvoje o razsodbi, v kakošne nekdanje čase da bi bila ona šteti.

Prve take najdbe so se 1853. leta pokazale na Švicarskem. Takrat je bila dolgo časa velika suša, in tedaj so se tudi vode po jezerih močno ponižale. Pri tem so se najpred v curiškem jezeru, kjer je ob kraji mestice Meilen, pokazale dolge in široke vrste kolov v dno jezera zabitih; in ko so začeli to kolovje

bolj natanko pregledovati in preiskovati, se je našlo, da so to ostanki nekdanjih človeških stanovališč, in da je vmes še mnogo družih stvari iz preteklega časa ohranjenih. Ta najdba je obudila radovednost, in začeli so tudi po družih jezerih iskati; razodelo se je po takem mnogo enacih starin, in samo na Švicarskem se zdaj vé za 200 taci vasi na kolih, pa tudi v družih deželah so se pokazali taki ostanki. Na Švicarskem se znajo tedaj stavbe na kolih v curiškem jezeru, dalje v bodamskem, genevskem, novograškem (neuenburskem) in bilskem, in skoraj po vseh manjših jezerih, pa tudi po nekterih močvirih; na Sardinskem dalje v velikem jezeru nad Milanom, tudi ob morskem bregu blizo Genove; na Bavarskem zopet v starnberskem, amerskem, stafelskem in kimskem jezeru, tudi više na Nemcih v Meklenburškem v močviru poleg Vismara.

Poslednja leta pa so se tudi v avstrijskem cesarstvu razodele stavbe na kolih in razne dotične starine. Na Beneškem so se pokazale v gardskem jezeru pri Peskieri, in v nekdanjem fimonskem jezeru pri Vičenci; dalje na Moravskem v močvirnem svetu pri Olomucu, enako na Ogerskem pri Pištjanu nad Trenčinom. Tudi slovenska zemlja se je zadnji čas začela o taci najdbah imenovati. Na Koroškem namreč so preteklo leto našli ostanke del na kolih v celovškem, hodiškem in osijaškem jezeru; na Kranjskem pa se kaže, da ljubljanski mah (močvirje), ki je v neznanem času še jezero bil, je obsegal enaka selišča.

Ostanki taci pohištév na kolih se deloma nahajajo v jezerih, deloma v močvirih, kjer je bilo kdaj kako jezero; najraje so v kacem solnčnem zatoku, kjer je dno peščeno ali ilovnato. Koli so hrastovi, smrekovi, jelovi, vrbovi ali jelševi, po 4 do 8 palcev debeli, in tičijo več ali manj globoko celó do 10 čevljev v jezerskem dnu; nektero selišče obsega do 4 in 8 oralov prostora, in do 30.000, 40.000 celó do 100.000 kolov. Čez kole so bili tramovi podolgoma in poprek položeni, na tistih pa kočé okrogle ali čveterovoglate postavljene; tla v taci kočah so bile z ilovico, ogljem in drobnim kamnjem nadelana, stene iz prekel in protja spletene in z ilom zamazane, strehe s slamo, bičjem in drevesnimi skorjami pokrite. Najbolj ohranjeni ostanki taci pohištév se nahajajo pri bodamskem ali konštanskem jezeru. V močviru blizo Frauenfelda ste se našli dve kočí z ostanki pletenih in slamnatih streh; po 27 čevljev ste bili dolgi in po 15 čevljev široki, vsaka je obsegala eno sobo in en hram. Na sredi sobe je bilo ognjišče iz kamnatih plošč, v kotih so se znala ležišča iz slame, mahá, bičja in živalskih koč. Vrste kolov proti kraju postavljene so kazale sled nekdanjega mosta; mnogo kolov je bilo pri vrhu ožganih, in je s tem pričalo, da je bilo pohištvo z ognjem razdjano.

(Dalje prihodnjič.)

Domorodna pisma.

—M.— V nekem kotu naše v sedem dežel razdeljene domovine stoji mestice na bregu, ktero ima med drugimi prijetnimi lastnostmi tudi to, da se človeku najbolj dopada, kadar mu je za hrbtom. Pust je letos tudi v tem mestu dolg bil do dolgočasnosti, in napravili so mestjani vendar en ples. Vse krasotice iz malomeščanskih viših stanov so bile zbrane na plesišču. Bile so lepe in razcvetene kakor pomladanske rože, varovale so jih skrbne matere, ostre tetike in druge jesenske ženske. Mladi plesavci, ki pa niso vsi frakov imeli, frfrali so okoli plesavek kakor metulji okoli cvetlic, in lastovice okoli zopet najdenega lanskega gnjezda. Zima se je v pomlad spremenila. Očetje in drugi bolj mirni

smo v „Novicah“ že zagovarjali kot prvi pogoj vsakoršne kulture. Pričakovaje tedaj od druge strani razjasnila, natisnemo dopis odkritosrčnega gospodarja M. K. iz Kr., ki se tako-le glasi:

„Po želji in zapovedi našega visocega spoštovanja vrednega gospoda deželnega poglavarja v Trstu se po ukazu c. kr. okrajnih predstojnikov in občinskih županov po Krasu narejajo vrti za ajlantovo drevje in drugo rastje, ktero se bo po pašnikih ali po goličavah posadilo. Ti vrti so napravljeni skoraj v vsaki vasi, najmanj pa v vsaki soseski; nekteri so bili že obsejani pred dvema letoma, drugi lani, letos pa jih bo največ. Al skoraj vsak selan mrmra, posebno pa borni kmetič, ker mora vse te naprave narejati; bogati le ukazujejo in se še norčujejo iz reveža, ki namesti da bi si kruha služil, mora delati v zastonini (roboti). Kdor nima volov za vožnjo, mora vse samotež storiti (ali je to prav?); kdor ima vole, vozi morebiti pol dneva in že mu je preveč; revež pa dela celi teden, in pravi, kaj bo to meni koristilo? saj nima potrebe drv; on gré po pest brinja za kurjavo. Dalje revež toži, da mu pašniki (gmajne) nič ne koristijo, ker blaga (živine) nima ali k večjemu eno govedo, največ je takih na Krasu, da imajo eno kravico. Premožniši pa ima po 3, 4 do 6 goved in po 10 do 20 ovác. Ako se hoče kadaj Kras ozeleniti, bi se moralo po mojih mislih tako ravnati. Moralo bi se dati vsakemu selanu (sosedu) pašnika en oral, kjer je največ golo; vsak, kdor je kaj dobil, bi moral pod kaznijo obsaditi svoj del in iz njega potrebiti kamnje, kar je največ mogoče; vsakemu pa bi se moralo dajati dreves iz tistih vrtov. Skor vsakega slišim govoriti: „ko bi se saj enmalo pašnikov razdelilo, bi rad delal; tako pa snejo vse le bogatini.“ Vsak sebi ima najbolj veselje za delo. Potem bi se kmali kamnite goličave ozelenile, drugače bo godba brez glasú. Svetoval bi tudi zasajati na Krasu več tukajšnjih domačih dreves, posebno bresti in topole. Brest se lahko seje, in vsejani brest zraste 5 do 6 sežnjev visok in lepo raven; njegovo listje je dobra klaja za goveda in ovce, bodi si frišno ali posušeno, in na Krasu kaj rad raste. Skušnje kažejo, da kjer se le eden vsadí, tam okoli je brž goščava iz korenin, samo da živina ne sme blizo; brestov les je za vsako rabo, za sodarje, mizarje, kolarje, pa tudi obroči se prav lepi iz njega naredijo. Pri nas se seme lahko dobi; h koncu maja je že zrelo; potem se vseje in v 8 do 10 dnevih se ozelení in kalí prav hitro in močno raste v visoko in pa košato drevo; vsaka prst mu je dobra. Tako tudi topol ima dobro listje, posebno za ovce, ki ga pozimi kaj rade jedó! Sadí se brez korenin, potaknejo se le same veje. — Ako bi se tako pa pridno ravnalo, v malo letih kraške goličave pokrije zelen klobuk, in spominjali bi se še čez tisoč in tisoč let potomci naši Njih ekscelencije c. kr. deželnega poglavarja tržaškega, kakor se spominjamo nekdanjega predstojnika Tominca v Sežani, ki je dal delati ceste na Krasu.“

Ozir v starodavne čase.

Stare stavbe na kolih.

Spisal P. Hicinger.

(Dalje.)

Ondi, kjer so se stavbe na kolih našle, jezersko dno obsega več leg razne tvarine. Zgornja lega je iz nasipa, peska in blata; pod tisto je črna prhla lega, v kateri se nahajajo izdelki in odmečki nekdanjih stanovavcev. Nižja lega je staro jezersko dno, v katerem tičijo ostri konci zabitih kolov; pod tisto pa so lege iz velicega potopa, v katerih se kažejo ostanki nekdanjega

slona in nosoroga. Po takem so ta pohištva na kolih iz dosti poznejega časa, kakor nasipi iz velicega potopa, kjer pravijo, da so v družih krajih že našli prvi sled človeškega bivanja.

Razne in mnogotere so stvari, ki so se razodele v ostankih tacih stavb na kolih. Iz njih se kaže, kakošne divje in domače živali so se tadajšnje čase v teh krajih redile, kakošne rastline so se sejale in sadile, kakošno orodje se je izdelovalo in rabilo, kakošnega značaja so bili nekdanji tukajšnji stanovavci.

Zmed divjih žival, kakor se kaže iz ostalih kostí, so se nahajale: nekdanji tur, ki je imel grbo in grivo in spred zakrivljene rogove, ter se šteje za prednika sedanje holanške in frislanške živine; bivol ali grublec, ki je tudi grbo imel, in je soroden sedanjemu turu, kakoršen se redí samo še v bialovieškem gozdu v zahodnji Rusii blizo poljske meje. Dalje je bil rujavi medved, volk, divji maček, jazbec, kuna, dihur, leverca, daber; tudi jelen, srna, severni jelen, divji kozel; še divja svinja in pa močvirska ali šotna svinja, ki je bila manjšega plemena, in je sorodna z domačo svinjo v gorskih švicarskih kantonih. Zmed ptic so se dobivale: rujavi orel, jezerska postojna, mali kregulj in golobji jastreb; dalje čaplja, štoklja, labud, divja gos, raca in tonovšica; tudi divji golob hostni in vodni jereb. Zmed rib in golazen so bile znane: ščuka, karp, klen, losos, povodna želva in zelena žaba, tudi mnogo školjk. Zmed domačih žival so bile: domača krava z majhnimi debelimi rogovi, s sedanjo rujavo živino v gorskih kantonih sorodna, močvirska ali šotna krava, podobna sedanji mali kravi na Škotskem, in še tretje pleme z velikimi lepo zakrivljenimi rogovi, ki je pa pošlo. Dalje je bila svinja dvojnega plemena, podobnega divji in pa močvirski svinji, koza sedanje podobe, ovca pa s kozjimi rogovi, kakoršna se še kaže v gorskih kantonih; še konj in osel, pes pa srednje velikosti, sedanjemu lovskeemu podoben.

Zmed gozdnega drevja se med koli in trami ostanki nahajajo od hrasta, javorja, jelše, jelke, smreke in pa od nekega borovca, ki zdaj raste samo v visokih hribih. Zmed sadnega drevja se kaže samo jablana in hruška, ne oreh ne češplja; nahajajo se namreč ožgani jabelčni in hruševi krhlji. Zmed žita se je pridelovala pšenica in ječmen, ni oves ni rež, tako tudi lan, ne pa konoplje; dobiva se namreč še ožgano pšenično in ječmenovo zrnje, in mnogo lanénih izdelkov; tudi lešniki, bukvice (žir) in zrna od jagod in robidnic so se sém ter tjè našla.

Mnogoteri so za tem človeški izdelki, ki se nahajajo med temi stavbami na kolih. Pred drugim je kamnato orožje in orodje: bojni biti in balte, sekire, kladva in dleta iz kremenika in kačnika ali srpentina; tolkala, drgala in brusi iz pešenika in brusnika; osti za pušice in sulice, noži in pile iz kresivnika. Tudi toporišča pri sekirah in kladvih, ročniki leséni in roženi pri nožih in pilah so se našli; sekire pa so bile v les vdelane, ne na les nataknjene. Ravno takošno kamnito orožje in orodje dandanašnji še rabijo divjaki na daljnih otokih v južnem morji.

Za tem je mnogo posode glinjaste in ilnate; sicer se dobivajo večidel le čepinje, pa iz njih se dá soditi na podobo izdelkov. Posode so narejene iz navadnega ila, ki mu je pesek in ogljen prah primešan, in so le malo ožgane, tudi niso nič pocinjene. Tu pa so lonci, vrči, sklede in skledice in svetilnice, izdelane z golo roko, nektere ozaljšane s črtami in pikami; tudi umetno izdelano vretenice se je dobilo, celó lonec za tri čevlje širok.

Dalje je bronasto orožje in orodje; v izhodnjih švicarskih jezerih se dobivajo le kamnati izdelki; v za-

hodnjih švicarskih in v severno-italijanskih jezerih pa je med kamnatim orodjem tudi bronasto, sèm ter tjè pa samo bronasto. Bron je zmes iz večega dela bakra ali kupra in iz manjšega dela cina; bron, če je razbe-ljen in se počasoma ohladi, je prav trd. Tedaj se je bron poprej rabil namesti železnega in jeklenega orodja, dokler se namreč jeklo ni še znašlo. Med stavbami na kolih pa se je dobilo bronastega orožja in orodja: bojni biti ali celti, meči, osti za pušice, ravni in krivi noži, šivanke, priponke, igle za v lasé, zapestnice in razna drobnina za kinč. Bronasti meč pa je imel kra-tek ročnik; kaže se od tod, da so možaki z bronastim orodjem imeli bolj ozke roke, in so manjši bili, kakor pa njihovi nasledniki in premagavci, ki so rabili že-lezne meče. Pri stvaréh, ki so bile za kinč, se nahaja tudi jantar ali smolni kamen porabljen. Vsi taki bro-nasti izdelki, ki se nahajajo med koljem v jezerih, so enake podobe s starinami, ki se dobivajo na suhem v grobih in drugod. Marsiktero bronasto orodje se je sicer utegnulo iz daljave prejeti, vendar tudi v domačii se je zamoglo napraviti; saj se je v genevskem jezeru našel kalup za litje, drugod pa sled od livnice.

Tudi leséno orodje, zlasti hrastovo in javorovo, se je še obdržalo, namreč česala, noži, tolkala, biti, loki, toporišča, cepci; tudi kolo se je našlo, v bodam-skem jezeru pa skleda, ki se pozná, da je bila s kam-nato balto izdelana. Še so se dobile pletene in tkane stvari, pa vse lanéne, nič konopnih; namreč ožgane vrvice, trakovi, vrví, mreže, tkanine za oblačila, plahte, pogrinjala. Celó kruh se je našel v plošnatih hlebcih, pa črn in v ogel spremenjen; ostanki od otrobov in pšeničnih in ječmenovih zrn so se v njem znali.

Zmed koščenega in roženega orodja se dobi-vajo šivanke, šila, iglé za pletenje, osti za pušice in sulice, kinč iz merjasčevih in medvedovih zob; nektere stvari so žlicam, nožem, vilicam in tkavskim suvavni-cam podobne. Kar se tiče najdenih kostí, je pomljivo, da dolge votle kostí so vse razbite in razklane, ker se je namreč muzeg hotel iz njih posrkati. Tudi kosovi usnja so se našli v bodamskem jezeru.

Človeških ostankov pa se je med koljem v je-zerih našlo celó malo, nektere otroške kostí, in tri glavne čepine; o njih se pa sodi, da bi utegnile že bolj iz zgodovinskega časa biti, ena celtiška, ena rimska, ena germanska. Po takem so stanovavci teh stavb na kolih svoje grobe imeli na suhem; marsikteri grob, ki se je doslej štel med celtiške, je tedaj verjetno bil tega je-zerskega ljudstva. (Dal. prih.)

Národne stvari.

Koliko časa bomo še odlašali?

Preteklo je 8. svečana že 16 let, kar največega lirika slovanskega krije črna zemljica. Veseli vživamo krasni sad, ki nam ga je bolno njegovo srce rodilo, a vendar se nobeden ne zmisi pojasniti okoliščin, v kte-rih je genijalni ovi duh nekđaj med nami živel: ni ga nobenega, ki bi življenjopis Prešérnov spisal, s kakoršnimi drugi narodi svoje korifeje časté!

Koliko časa, Slovenci, bomo odlašali še to dolž-nost? Koliko časa se bomo še tolažili s priljubljeno zanikrnico „bomo že“, posebno pri takem delu, kteremu je obotavljanje na veliko ujmo? Kako to, da pri toliki množini rodoljubov slovenskih imamo vendar premalo delavnih mož! Ne zabimo pšice, ki jo je neumrljivi Prešern zagnal na one vse, ki le v-se jemljejo, pa nič od sebe ne dajó, rekši:

„V Ljubljani je dihur, ki noč in dan žre knjige,
Od sebe pa ne dá najmanjše fige.“

Že do zdaj se je morebiti marsikaka črtica o ranj-kem pozgubila, ki bi jo bil prihodnji životopisec dobro porabil. Al prepozno vendar še le ni; le trdne volje je treba. Še se dobí kak prijatelj ali znanec pesnikov ali kdo drug, ki o njegovem življenji kaj vé. Ti naj vse, tudi najmanje črtice, ki nam njegovo življenje, njegov značaj in način mišljenja pojasnujejo, v slovenskih čas-nikih objavijo, ki bodo gotovo tako važne reči radi sprejemali. Tako se bo gradivo napravilo, iz kterega bode vešta roka še z družimi pripomočki kritični živo-topis našega pesnika izdelala, s kakoršnimi drugimi na-rodí še celó možake srednje mere slavijo. Poprimimo se tedaj Slovenci brez pomude tako važne reči; ne odla-šajmo je dalje! Ne bodimo tako zanikrni, da v tisoč-letnici našega, na svojem polji največega pesnika, o življenji njegovem še toliko ne bomo vedeli kot drugi narodi o svojih, pred mnogo století umrlih prvaki. Se nam li ni bati tudi graje naših potomcev, ki bodo željno o vzrokih žalomilih pesmic popraševali, če jim ne pri-pravimo pojasnjenja neugodnih okoliščin, ki so pesnika tako hudo pritiskale in mu žalostnice te izsilile. Toraj na delo, dokler je še čas! A. D.

Pisma slovenskega učenika svojemu bratu.

(Dalje.)

17. Pismo.

Pod Ratitovcem na Gorenškem.

Dovoli mi, predragi moj, da se v mislih še enkrat vrnem v Holomuc, kajti moj portfèl, ko sem ga še enkrat pregledal, obsega še marsiktero zanimivost, ki Ti je nisem v 16. pismu povedal, pa Ti vendar utegne mikayna biti.

Žalostno ti je, dragi brate, o jutranjem času šetati po Holomucu. Srečuješ namreč pogostoma v težka že-lezja vkovane vojaške jetnike, ki so obsojeni v tamnice tukajšnje trdnjave. Nekteri, menda kar je boljih, oprav-ljajo zjutraj in popoldan nektere ure služabniška dela pri viših častnikih trdnjavskega poveljništva. Al ža-lostno godbo delajo ti strežaji svojim gospodom z rož-ljanjem težkih verig! Slehernega teh jetnikov spremlja korak za korakom stražnik-vojak z nabito puško in nataknenim bodalom. Če dodamo temu še težko že-lezje, v ktero so noč in dan vkovani, se človek res prečuditi ne more, kako morejo taki zavarovanci pobegniti s trdnjav. In vendar se večkrat čuje kaj tacega.

Al pustiva nemili ta pogled, in vrniva se raji k drugim znamenitostim.

O imenitni holomuški astronomiški uri, ki ji razun enake pražke ni para v naši carevini, si brate, gotovo z menoj vred že kaj čul. Stoji ti prislonjena na severno steno mestne hiše (rotovža) in sega od tal celó gori memo družega nadstropja. Naredil jo je okoli leta 1490 Andrej Pohl. Leta 1572 pridelala sta ji Jan Pohl in Pavel Laubensky umetni planetar in trijan-čanje (Glockenspiel). Leta 1746 popravljali so jo zopet in dodali takrat stoletni koledar do leta 1847. Razun planetarja, starošnega časomera — kazajočega 24 ur — in stoletnega koledarja so spodaj pod tem napravljena še čvetera kazala (Zifferblätter); zgoraj pa je mnogo podob in angeljev s kladvički in zvončki, podoba Ma-rije Device z detetom Jezusom, sv. 3 kralji in mnogo družega. — Škoda, da ta preimenitna ura zdaj stoji, in da bo menda še dolgo stala! Podobe na nji so neki vsako uro opravljale drugo delo, prihajale iz znotranjih prostorov in zopet odhajale, bingljale z zvončki itd. — Ali res, kakor nekteri trdijo, ne ume nihče popraviti

leto nad 100.000 gld. stroškov, kateri stroški bojo velik del obresti skupljenega kapitala požrli. Gorjé pa rudokopom, ako se država otrese tega plačila in jih novi lastnik noče vzeti v delo! Njih bratovska skladnica je preslaba, da bi jih živila. Potem so ob vse: ob dober kup žito, drva, šolo, zdravnika, zdravila itd. Več kakor četrtri del téh ljudi je potem popolnoma berač. Zdaj znašajo penzije in provizije 24.877 gold. Al to vse, kakor tudi dober kup žito, vino, drva in vse drugo se plačuje iz dohodkov rudnika, in vendar čez vse stroške po cenitvi 20 poslednjih let, ktera niso bila najugodnejša rudokopstvu, znaša čisti dohodek vsacega leta okoli 298.000 gold.

Kakor stan rudnika idrijskega kaže, so tolikošni dohodkisaj za 60 let še gotovi, pa se morejo, ako bi se za delanje kaj več storilo, brez tako imenovanega ropanja, povzdigniti na 500.000 gold. na leto in dan. Ali ni to zlata ruda?

In tako jamo sebi koristno hoče država iz rok dati! In za koliko? Na 3 milijone gold. je kup rudnika, — na 200.000 gold. pa gozda nastavljen, ki ga skor na Kranjskem nima para; tako dobro je gleštan. Izvedeni možje trdijo, ako kupec presili rudokopstvo, že v 10 letih ali pa še popred izkoplje si iz rudnika vés ta kapital in še dobre obresti povrh. Ko so, ako se ne motimo leta 1863, cenili vrednost idrijskega rudnika, so ga nizko cenili na 5 milijonov in 271.964 gold. in sicer je bila ta cenitev narejena na tej podlagi, da se vsa skupščina z dohodki v 20 letih poplača. Gozd pa je, hakor zvedenci trdijo, tudi 600.000 gold. vreden. V srce se nam smili lepi gozd, ako pride sebična sekira nad-nj! Kranjska dežela, nekđaj tako bogata gozdov, je po takem zopet v nevarnosti, da ji pade debló za deblom in da se nam nov Kras odprè!

Ali ne presune žalost srce domoljubu, ki dobro misli za ubogo Idrijo, za deželo kranjsko in cesarstvo avstrijsko, ako sliši, da se na prodaj stavi taka dobra lastnina državna? Država je dosihmal vse lepo vredjeno imela, in s tem, da je skrbela za se, je skrbela tudi za kraj idrijski, ki ga je živil rudnik. Država je varčno gospodarila kakor dober gospodar, ki si za čas potrebe prihrani bogatejšo rudo; ako pa pride rudnik v roke ali enemu kupcu ali kaki družbi, bode rudniku péla vsa druga. Da se kupščina hitro nazaj dobí in doseže bogatejša dividenda, se bo seglo (Bog daj, da bi se motili!) po bogatih rudah, in v malih letih izmoleni rudnik se bo prepustil drugim, kakor izsekani gozd, drugim — Idrija pa bodi kakor hočeš!

Končaje ta sestavek opomnimo le še to, da zbornica poslancev je v 143. seji leta 1862 željo izrekla, „naj bi se prodali le manjši rudniki in taki, od katerih država ne more dalje časa pričakovati dobička“, in da je isti minister, ki danes drži finančno kormilo v svoji roci, v 47. seji leta 1863 vse to zbornici pritrđil, pa še dostavil, da prodaja ali neprodaja bi se morala vésti „po viših ozirih, da ostane rudnik v rokah državnih, in da se mora pametno, zmerno, prevdarjeno ravnati, ker vsaka prodaja na vrat na nos (Ueberstürzung) bi v teh zadevah bilo veliko zlo.“

Gledé na ta modra pravila od leta 1863 vprašamo tedaj: ali ne veljajo tudi še danes za Idrijo?

In zato ponavljamo svoj glas: Pustite nam Idrijo kakor je bila!

Slovstvo.

Naznanilo zastran „Cvetnika.“

Po želji, od več strani razodeti, podaljšuje družba sv. Mohora obrok spisom za „Cvetnik“ čez velikonočne praznike do konca prihodnjega meseca in prosi

vse slovenske pisatelje prav obilne podpore. Vsi spisi naj bodo, kolikor je mogoče, kratki pa jedernati, lepoznanško- ali nrapnopodučnega zapopadka; pošljejo naj se mi pa vsaj do 30. dne meseca aprila t. l. Tiskana pôla izvirnih sestavkov se bode plačevala z 20 gold., prevodi pa po 12 gold. a. v.

Pri tej priložnosti dajem na znanje, da pojde moj „nemško-slovenski slovar“, ves predelan in pomnožen, kmalo po veliki noči v natis. Kdor hrani kako zbirko manj znanih slovenskih besed in narodskih izrazov sosebno iz štajarskega in dolenskega narečja, vsacega lepo prosim, naj mi priteče ž njimi vsaj pred koncem prihodnjega meseca na pomoč, da se moja bogata nabira še bolj pomnožiti more.

V Celovcu 19. marca 1865.

A. Janežič.

Ozir v starodavne čase.

Stare stavbe na kolih.

Spisal P. Hicinger.

(Dalje.)

Za primero k tem najdbam se mora pridjati, da so se v poslednjem času tudi v severni Nemčii in na Danskem, deloma v Italii našli znameniti stari ostanki, namreč kuhinski odmečki, kakor jih imenujejo, zlasti ribje kosti in školjkine lupine; take se dobivajo v veliki obilnosti ob morskih in jezerskih bregovih na Meklenburškem, Šlezviškem in Danskem, tudi poleg Genove na Sardinskem. V severni Evropi je tudi mnogo starih grobov, ki so ali iz kamna zloženi ali iz zemlje nakopičeni; pravijo jim ajdovski grobi; v tistih se deloma nahaja roženo in kamnato, deloma pa bronasto orodje. V tacih grobih so se našle tudi človeške glave, ki imajo pa bolj okroglo in debelo čepino, drugačno kakor Romani, Celti in Germani, katerih čepina je bolj podolgasta. Enake bolj debele in okrogle čepine so se dobile tudi po malem na Francoskem in Nemškem v podzemeljskih jamah, kjer so v ilovico in nasip zakopane, z ostanki nekdanjih žival in s kamnatim in koščenim orodjem vred.

Po vsem tem bodi še povedano, kakošne take starine da so se doslej našle na slovenski zemlji. V hodiškem jezeru, ki je na Koroškem med Dravo in celovškim jezerom, so pri sredi za 20 sežnjev na dolgo in za 10 sežnjev na široko ožgani koli, vmes se je dobilo oglje in kosi ožgane ilovice; iz tega se vidi, da so bile ondi kočé na kolih, s pletenim protjem ograjene in z ilovico zamazane. Okoli razdrtine je silno veliko lupin tacih školjk, ki se jih ondi zdaj le malo nahaja; kaže se, da tadašnji ljudje so se posebno s tako živaljo živili. Našlo se je tudi mnogo čepin od črnih loncev, kos nekake trde osle, in kos jelenovega roga. Na Kranjskem drugod niso slediti take starine razun na ljubljanskem mahu; ondi sicer so ljudje, dokler je še jezero stalo, lahko na otokih pri Goricah, Plešivci in Bevkah varno stanovali, in ni jim bilo treba pohištev na kole staviti. Starinskega orodja pa se je ondi našlo pod mahom: nekteri kamnati bēti, kos prevotljenega kamna kot za ročni malen, kos jelenovega roga kot za nožev ročnik; znamenita sta pa posebno dva čolna, po poldrugem sežnji dolga, eden v spodnjem Galovcu ne daleč od dolenske ceste, eden pri Medvejci blizo Kušlanovega grada nekaj čevljev pod šoto najden.

Konec te razlage se vpraša: kakošno ljudstvo so bili stanovavci tacih pohištev na kolih? in v kakošno zgodovinsko dōbo segajo taka pohišstva?

Iz prejšnjega razlaganja je jasno, da stanovavci pohištev na kolih niso bili divji narod, ki bi se bil živil samo z lovom in ribštvom; razun tega so namreč

polje obdelovali in živino redili, so se oblačili s kožuhovino in tudi s tkanim platnom; za stanovašča so si narejali previdno izdelane kočice. Orodje so imeli leseno, koščeno in kamnato; kolikor so rabili bronaste stvari, bodi si za hišno pripravo ali za bojno orožje, se kaže, da so bili to glavarji in večji bogatini. Bronasto blago pa se je utegnilo deloma domá izdelovati, deloma pa iz tujega prinašati.

Dalje pa taka stanovašča na kolih niso celó neznana ali pa tudi samo stara reč. Grški zgodovinar Herodot, ki je živel 444 let pred Kristusom, piše o Peoncih, azijskem narodu, ki se je bil vselil v Macedoniji na prazijskem jezeru blizu sedanje Bitolije, in kterelega perzijski vojvoda za kralja Darija ni mogel posiliti: „Sred jezera stojé sestavljeni odri na visocih kolih, in tje pelje s suhega le en sam most. Na odru ima vsak svojo kočico, kjer živí, in skozi oder duri z loputnico, kjer se doli gré v jezero. Rib pa je tolika množina, da, če kdo loputnico odpré in prazen koš v jezero spustí, in ga čez kratek čas zopet gor potegne, je tisti vés poln rib.“ Kakor pišeta Strabon in Juli Cesar, so nekdanji Belgijanci v severni Galiji tudi stavbe na kolih imeli v močvirih, kamor so pobegali pred sovražniki. Še dandanašnji so nekateri narodi na južnih otokih, ki imajo pohišta na kolih; Papuanci v novi Gviniji in v sundskem morji si delajo taka stanovašča; Maorjanci v novi Zelandiji imajo sred jezer na otokih zavarovana in s koljem obdana selišča. Največa stavba na kolih, celo mesto na kolih sred morja so Benedke; drevesa iz nekdanjih istrijskih in dalmatinskih gozdov ondi nosijo velikanske palače in krasna pohišta. Stavbe na kolih po takem same na sebi niso gotov značaj, ni za posebno dōbo, ni za poseben narod, temuč utegnejo služiti za razne namene.

Učeni možje v severni Evropi, na Danskem in Švedskem, so po svojih najdbah sodili, da se mora pri nekdanjih ondašnjih stanovavcih, kar se tiče njihovega izobraženja, trojna doba razločiti, namreč: kamna dōba, kjer so bolj divji rabili le še samo kamnato orodje, bronova dōba, kjer so nekaj omikani delali in rabili že bronasto orodje, in v poslednje železna dōba, kjer so bolj izobraženi se bili izučili železo plaviti in v razno rabo kovati. Ravno tako so učeni Švicarji menili, da se je v njihovi deželi taka trojna dōba vrstila: najpoprej kamna, ker se v nekterih jezerih nahaja samo kamnato orodje; dalje bronova, ker se v družih stranéh dobivajo tudi bronaste stvari; in h koncu železna, ker se je v nekterih jezerih pokazala še železnina. Železna dōba se snida že z znanimi zgodovinskimi časi, ko so Celti gospodarili v zahodnji Evropi, ko so nad tiste kmalo Rimljani začeli mahati.

Za določek, koliko stare da bi bile take kamnate in bronaste stvari, se je v dosedanjem zgodovinskem preiskavanji še premalo zaznamkov našlo. Tedaj so se nekateri učeni možje obrnili na zemljoslavno ali geologično pot; nasipi pri rekah, kjer se lega nad lego razloči, se jim je zdelo, da bi utegnili nekakošno mero za nekdanje čase dati. Na Švicarskem kaže rečica Tiniera pri genevskem jezeru tri različne lege, kjer so se v vsaki našle drugačne starine; ondi se je sodilo, da lega iz bronove dōbe bi bila 3000 do 4000 let stara, lega iz kamne dōbe pa 5000 do 7000 let. V Egiptu velika reka, Nil po imenu, vsako leto o povodnji pušča novo lego prstí po deželi; po debelosti nanesene zemlje se je menilo, da ondi so ljudje že pred 12000 ali 13000 leti stanovali. V Ameriki dela Misisipi pri iztoku v morje velik nasip; tistega so preračunili, da bi utegnil pričati za 50.000 let staro dōbo. Vendar vsi taki računi so negotovi, marsikaj se jim dá nasproti postaviti. Zemljoslavna vednost je namreč le še pri svojih začet-

kih, in kar se je doslej sodilo in računilo o starosti kamnatih in prstenih leg na naši zemlji, so le prve poskušnje, da bi se našla kaka mera za nekdanje čase. Tudi zgodovinski viri, kolikor se s treznim umom preiskujejo, človeškega rodú ne delajo ravno starejega, kakor ga Mojzesove bukve popisujejo.

(Konec prihodnjič.)

Ozir po svetu.

Pisma iz Srbije o Srbii.

(Dalje.)

Okoli poldne pridemo na precej visok hrib; o podnožji se nam je odprla lepa dolina, v dolini pa malo mestice Batočin. Tukaj sem se zopet svoje domovine prav živo spomnil, mislé, da gledam z visoke vinske gore — iz Lisca v lep Dobernič, kjer sem jez toliko veselih ur preživel. Al nisem videl Šahovca, Korita in družih vasi velike in lepe doberniške doline, kjer mi bratje in prijatli živijo! V srce tužen grem peš v lepo dolino, tako podobno Doberniču, lepi dolini moje nepozabljive domovine. Batočin je malo mestice, hiše so sploh lesene, z žlebastim ceglom krite, po sredi trga je na vsaki strani nekoliko štacun z blagom kmetu potrebnim; na sredi mestica je lepa bela cerkvice. Al po hribu unkraj doline ne vidiš velikega skalovja in med skalovjem nerodovitne z ajdo obsejane zemlje, kakor po šahovskem hribu pri Doberniču; namesti neizbrojnega skalovja vidiš tukaj neizbrojna krdela ovác, goved, svinj itd. Lepa dolina je brez vasi in samo nekoliko za silo obdelana.

Iz Batočina smo prišli o kakih štirih popoldne v Kragujevac. Kaj sem od Smedereve do Kragujevca vidil, hočem vam povedati. Kakor od Beligrada do Smedereve, taka je tudi dalje naprej do Kragujevca in po velikem njegovem okrožji zemlja, kolikor sem je jez prehodil. Vrlo rodovitna je, al le malo obdelana, in le redke so ji vasi. Lahko bi na neizrekljivo plodoviti zemlji najmanj kakih pet do šest milijonov ljudi živelo; pa živí jih dozdej samo en milijon in nekoliko čez 100.000. Živé, kaj bi rekel, tako na redko, da drug za družega ne vé!

Od Smedereva ima zemlja vés drug izgled kakor od Beligrada do Smedereve. Okoli Beligrada je zemlja velika širjava brez hoste, kajti tam je bilo zmirom nesrečno bojno polje, na katerem so se razni narodi evropski in azijski za lep, da, najlepše ležeči Beligrad krvavo cukali in preivali svojo kri. Še le daleč od Beligrada je mlada šuma (hosta) in med njo ležijo in stojijo stari, opaljeni velikanski štempli in klade, ki so ostali na spomin nekdanjega veličanstva grozno velikih temnih host.

Vasi so, kakor sem rekel, okoli Beligrada in na obalih Save in Donave sploh velike; njih hiše so skupaj obdane z grabni, z zemeljskimi nasipi in ograjami. Njive okoli Beligrada in sploh ob Savi in Donavi niso zagrajene, kakor tudi pri nas niso; njiva stoji poleg njive, travnik poleg travnika, kakor pri nas na Slovenskem. Al od Smedereve naprej se začnó strašne ograje. Cela srbska zemlja izgleda tu kakor neizmerljivo velika, da, velikanska, nepretrgana mreža. Kolikor je njiv, vinogradov, vrtov, travnikov, pašnikov, host, grabnov, rek in potokov, toliko je tudi nepotrebnih ograj! Polje, vinogradi, vrtje, travniki, hoste, reke, potoki, grabni, vasi in mesta, vse, vse, je z velikanskimi ograjami prevlečeno. — Pa kakošne so te ograje? Kdor jih vidi, mora ga nehoté žalost potreti, ako ima le iskrico ljubezni do naroda srbskega in do lepih srbskih host. Po celi Srbii leži kroz hribe in doline, kroz reke, potoke in grabne po polji in hostah, vinogradih in vrtih, po

Da je resnica, kar smo Vam ravnokar povedali, se morete popolnoma zanesti. Očitno pa je tudi, da ribištvo in lov potrebujeta nove vredbe in novih postav. Vredništvo.

Kdaj je pravi čas les sekati?

Iz D—ca se nam naznanja želja, da bi „Novice“ o tem vprašanji kaj več povedale. Iz srca rade; al ta stvar je bila v „Novicah“ leta 1846 v 5. in 6. listu, in potem od 12. lista v mnogo listih, posebno po skušenem gosp. Jurju Pajku, tako obširno, na drobno in temeljito razložena, da vse bravce, katerim je ta reč mar, napotujemo na one liste. Naj tedaj, kdor ima „Novice“, vzame omenjene liste v roke ali si jih izposodi.

Ozir v starodavne čase.

Stare stavbe na kolih.

Spisal P. Hicinger.

(Konec.)

Kar se tiče ljudstev, ki so v imenovanih raznih dôbah stanovala na švicarskih in bavarskih, sme se pristaviti tudi na slovenskih jezerih, za ta del učeni možje vse le bolj še ugibajo ali presojujejo. Gotova zgodovina vseh teh strani se začinja še le s početki Julija Cesarja, ki je 60. leta pred Kristusom vojsko jel čez Snežnike voditi. Tadašnji Celti ali Galijani, pa tudi Noričani in Panonci so že davno poznali železo in jeklo; noriško jeklo in jekleno orožje je od nekdanj daleč slovelo, če tudi ni resnica, da bi je bil že grški pesnik Homer poznal, zakaj grška beseda *ῥῶρον χαλκός* se večidel ne razlaga za noriško jeklo, temuč za svetlo kovino. V tisti čas tedaj, ko so Rimljani zmagali celtiški narod, k večemu segajo le tiste stavbe na kolih, kjer se je zraven bronca tudi železo našlo, to je, deloma pohištva v novograškem in bilskem jezeru v zahodnjem Švicarskem. Tista jezerska selišča, kjer se nahaja samo bron, morajo po takem stareja biti in utegnejo segati v tisto dôbo, ko so se Grki in Jutrovci še bili z bronastim orožjem. Tako grški pesnik Homer o trojanski vojski krog 1200. leta pred Krist. ne imenuje samo bronastih čelad in oklepov, temuč tudi bronaste pušice, sulice, loke in sploh bronasto orožje; tudi v dneh izraelskaga kralja Davida se kaže, da je bilo bronasto orožje že bolj rabljeno, ker znani filistejski Golijat je imel bronasto čelado in oklepnico zraven železne sulice, Jesbibenob pa je tudi sulico imel bronasto (1. kralj. 17, 7; 2. kralj. 21, 16, po hebrejskem viru). Pa Rimljani so že sploh imeli železno orožje za napad, le za bran pri čeladah in ščitih se je po večem ali manjšem delu še rabil bron; tudi mnogotero domače orodje, ki se sedanji čas dela le iz železa ali jekla, je bilo tadašnje dni še bronasto.

Če se dalje vpraša: kakošnega naroda so bili ljudje z bronastim orodjem, ki so stanovali v tacem pohištva na jezerih, je odgovor različen.

Na eni strani se trdi, da tisti ljudje so bili prvinci celtiških naselnikov; na drugi strani pa se meni, da ljudstvo iz „bronove dôbe“ so bili drugačen, in sicer stareji evropski narod. Kar pa se tiče tistih jezerskih stanovališč, kjer se je našlo samo kamnato orožje in orodje, so marsikteri učeni preiskovavci take misli, da tadašnje ljudstvo je bilo še stareji, reven in malo izobražen evropski narod; primerjajo pa, da je bilo to ljudstvo sorodno z iberskimi prvinskimi stanovavci v nekdanji Španii in Galii, ali pa s čudskimi najstarejimi naselniki na Švedskem in Danskem. Vendar vse to se za zdaj do trdnega še ne dá določiti; po

imenovanih najdbah pa bi se utegnil že konec storiti tistim glasovom, ki nočejo vediti za drug star narod v srednjih evropskih stranéh, razun za Celte, in so doslej pri vsaki starinski najdbi le kričali: celtiško, celtiško!

H koncu se še vpraša: zakaj in čemu da so se nekdanji čas taka pohištva stavila na jezera in na kole?

Učeni možje na Švicarskem menijo, da slabotni prvinski narod si je sploh izbiral stanovališča le na vodah, da se je lože branil divjim zverinam in sovražnim sosedom. Vendar se komaj verjame, da razun teh staveb na vodi niso bila nobena druga pohištva na suhem; enaka je utegnila biti raba, kakor pri sedanjih stanovcih v novi Zelandii. Ob času, ko se je ribištvo dobro obnašalo, so se držali na jezerih; drugokrat so stanovali na suhem, ter so zemljo obdelovali, ali so z lovom se pečali. Ravno tako so ob času sovražnih napadov na vodo se vmikali, ondi svojo družino in svoje imetje branili; ravno na to kaže ta okoliščina, da je mnogo tacihi staveb na kolih z blagom in z živežem se našlo obilo založenih. Po izgledu sedanje nove Zelandije se utegne še eno soditi, da namreč kamna in bronova dôba nekdanj niste bili tako natanko ločeni, kakor nekteri preiskovavci menijo. Domači ondašnji stanovavci, posebno bolj revni, namreč rabijo še kamnato orodje zraven železnega; in ravno tako je nekdanj še kamen zraven bronca se rabil, dokler železo ali prav za prav jeklo ni preseglo obojega.

Slovansko slovstvo.

* „Književnik“, časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti, uredjuju i izdaju dr. Fr. Rački, V. Jagić, J. Torbar, godina 2. svezak I. Letna naročnina (na vse 4 vezeke po 8—10 pól) 5 gold. — S tem vezekom nastopil je s pomočjo „Matice ilirske“ „Književnik“ drugi svoj tečaj. Jugoslovanu, kteremu ste znani zlasti slavni imeni izvrstnega zgodovinarja dr. Rački-ja in jezikoslovca Jagića, pač ni treba priporočati „Književnika“, kteremu je tudi namen pospešiti slovstveno slogu med bratinskimi tremi rodovi: srbskim, hrvaškim in slovenskim. Da se mu po sreči izide!

* Omladina srbska „Zora“ izdala je sliko najslavnejšega srbskega pisatelja Vuka Štef. Karačića, in namenila polovino čistega dohodka zalogu, iz kterega se bodo izdajala Vukova slovstvena dela, polovino pa zalogu, iz kterega se Vuku postavi spominek. — Slika velja na belem papirji 1 gold., na kineškem pa 1 gold. 30 kr. „Novice“ rade sprejmó naročila na njo.

* 5. marca t. l. izšel je v Lvovu 1. sešitek zopet oživljenega ruskega časnika „Meta“, kteri je bil lani s 4. sešitkom ustavljen. Vrednik mu je g. Ksaver Klimkovic, letna naročnina 6 rubljev. Skoraj izključljivo je namenjen politiki, lepoznanški del nadaljuje časnik „Niva.“

* Z mesecem aprilom začnó v Pragi vsaki dan izhajati „Narodni Noviny“; namenjen je ta list politiki, národnemu gospodarjenju, gospodarstvu in obrtništvu. Vrednik mu je gosp. F. Šulc.

* *Servus Petelinček* se imenuje šaloigra, ki jo je gosp. Miroslav Vilhar poslovenjeno po nemški ravnokar dal na svetlo.

* Na več vprašanj, kaj je neki z lani naznanjenim „Jugovičem“, da še dozdej ni o njem ne duha ne sluha, odgovarjam, da se še zdaj držim prve svoje pogodbe in da me ni volja spuščati se v denarstvene neprilike. „Jugovič“ toraj kakor časopis ne more na